

THERESE.

Schnitzler könyve, amit azzal konferáltak be, hogy végre ismét egy nagy regénye az osztrák írónak, nem Tolstoj-i vagy Mann-i értelemben vett regény. Hiányzik belőle az idő feltartóztathatalan, de törvényszerű, természetes és így vigasztaló hömpölygésének epikus érzékeltetése és hiányzik belőle a karakter fejlődése tevékeny fiatalságtól szemlélődő öregedésig és a kényszerű halálig. Therese nagyjából negyven éves korában is olyan, mint tizenhét éves fejjel volt.

Remek konzerváló emlékezettel és aprólékosan hű stílusérzékkel rajzol az író egy felemás kort annak felemás alakjaival, akik, bár talán meglelt korban még közöttünk járnak, mégis csaknem már érdektelen történeti messzeségbe húzódtak vissza... Hol van ma már a nyugdíjaztatása miatt beteggé sértődő osztrák katonatiszt, a salzburgi garnizonélet, az özvegy úriasszony, aki kusza fantáziával jól fizetett folytatásos regényeket szövöget, hol az a sok középosztálybeli bécsi család, kiknek gyermekeit Therese sétálni kísérhetné, — hol a volta-képeni nevelő-nő-probléma?

Igaz: Schnitzler nem problémát állít fel és old meg, hanem egy szerencsétlen nő életét rajzolja s bár a körülmények elavultak, Therese illuziótlan józansága: modern.

Nem ötletszerű szerelmi életére vonatkoztatjuk korszerűségét, hanem lelke önállóságára, egyéni felelősségérzésére, enyhítő, de hamis szentimentalizmustól is egyformán mentes lényére. Szükszavú okosságában Therese tisztán látja a helyzetek kényszerű erejét, tudja, hogy vesztes marad, épen mert olyan evidensül igaza van, hogy azt már vitatni sem érdemes. Primitív és valóban, még körülményeihez mérten is túl kevésbé válogatós ösztönéletet él, de ennek az asszonytípusnak ősi fegyverviseléséhez már nem ért: gyengesége és ereje is egyben ez az egykedvű, fölényes megalkuvás. Azok közül a lojális nők közül való, akik a gonddal fogalmazott hazugságok örömetől, az elcsábítás romantikájától és a szemrehányások könnyű purgatóriumától a férfit megfosztották.

Viselkedése érzésekkel és emberekkel szemben egyhangú. Talán ez a me-revség, talán az író száraz modora — bár ez a sajátsága mit sem von le a nagy ökonómiaival összefoglalt fejezetek jellegzetességéből — okoz leküzdhetetlen malaise-t az olvasóban, amint Theresét annyi sok oldalon keresztül örömtelen életén végigköveti. Cinizmusból, vagy csak tapasztalati megfigyelések alapján, de oly konokul, minden üdítő humor nélkül kísérteti az író balsorssal regénye centrális alakját, hogy végül is minden újabb rossz bekövetkezésének elkerülhetetlen szükségességét csaknem szuggerálja.

Therese élete konkrétumokból összefűzött mindennapi robot, születés és halál, találkozás és elválás, bántás és bocsánat, bűn és megbánás, dús, természetes, kiegyenlítő folytonossága, keservében is alázattal fogadható sors. Így — bár nagy darab valóságot rögzít az író és temérdek mellékalakot mutat meg és bár terjedelmében, pszichológiai eljárásában és nyelvének csiszolt szépségében a nagy germán regényeket követi —: a világnézeti háttér és az egyetemes érzékeltetésének hiánya közelebb hozza: művét a modern francia regényhez. Fegyelmezett határoeltsága, belső stílusa és precíz reálitása is ezzel rokon. Valóban epikus jellegű modern francia regény pedig csak elvétve akad.

*

Am Therese nagy regénnyé lesz azokban a részleteiben, ahol Schnitzler az egyedülálló mai *leányasszony* ésszerű lelkében — bármily fantasztikusan

és betegesen is olykor — a régi ösztönt eleveníti fel: a gyermek világrahozásának és a kizárólagos anyai felelősségérzésnek valóságait, és germán regény lesz, ahol az ösztön misztikus hatása alatt átszövődik realitás-álmódó, valószínűtlen sejtelmekkel és sugallatokkal; a bűnrészesség és bűnvállalás transcendens tartalmával.

Ugyancsak ezen a misztikumon keresztül próbál utat törni a költő igazság és igazolás utáni kívánczósága, a belső egyensúlybahozás, mint legfelsőbb művészi követelmény; itt vívódik a szerző — talán őszinte, talán modoros — cinizmusával; itt tör keresztül legmeghatóbb és legemberibb érzésforrása is: a szájalom. De bár teremt megbékélést és megnyughatást, Schnitzler a csodátlanság és exakt tudományok nemzedéke számára (ami már csak részben a mai) az orvosi szakvélemény és bírói verdíkt végszavát hozza.

*

Ebből a nagy távlattal és nagy távoltagelességgel megírt könyvből, első látásra csaknem ok nélkül, szeszélyesen, tolakodó melegséggel domborodik ki egy epizódalak. Therese sok-sok növendéke közül az utolsók egyike. Az öregedő tanár nő megszereti ezt a leánykát, jobban, mint bármelyik tanítványát vagy akár saját gyermekét valaha is szerette. Már régebben, meglepetésére és fájdalomra, megessett vele olykor, hogy a reá bízott gyermekek közül egyik vagy másik jobban a szívébe férkőzött, mint ahogy az fizetett tanerőj minőségével józanul összeegyeztethető lett volna. De Thilde iránti érzése imperatívabb, boldogítóbb és fájdalmasabb minden régi emléknél. Filigrán finomságú rajza még Schnitzler részletművészeténél is feltűnik. A legteljesebb művészi *désinteressement* és a legvégtetesebb szubjektivitás alkothatta csak ezt a leányalakot. Bámuló, jogos, reménytelen szerelem. Csak nagyon közeli modellről mintázhatta Schnitzler ezt a finom, zárkózott, hamiskás, küismerhetetlen fiatal virágéletet s élő mása bizonyára nem is sejtette, hogy szabad egyéniségét tisztelettel respektáló figyelője a legnagyobb szeretet milyen tévedhetetlen éberségével követte lelke legfinomabb kilengését is. Kis-királynői önkényességében talán bosszankodott volna is. Gondtalan és önző fiatalságában még Therese sírjára is csak igen elkécsve küldi a szép virágokat Hollandiából.

*

Milyen szeretetmellőzést, elnéző, fájdalmas, soha nem hangoztatott szemrehányást konkretizált itt az író, milyen nagy bánatot anticipált?

Felmerülne ezek a kérdések akkor is, ha nem olvastuk volna röviddel a könyv megjelenése után Schnitzler Lilly tragikus elhunytának hírét.

(Páris.)

Szekula Ágnes.

RIMAY PLATONIZMUSÁHOZ.

Plato lelke valék egykor, már most lepe, szépet
S jót keresék ottan: mennyei harmatot itt.

Kazinczy.

A *Széphalom* tavalyi évfolyamában Thiennemann Tivadar újabb adalékokat közölt annak bizonyítására, hogy Balassi Bálint közvetlen környezetében — Rimay Jánosnál — nem volt ismeretlen Platon szövege. A dokumentumok azt a célt szolgálták, hogy Balassi Bálint esetében a platonizmus szellemi atmoszférája